

PROMĚNA VENKOVSKÝCH BROWNFIELDŮ V KOMUNITNÍ CENTRA

TRANSFORMING RURAL BROWNFIELDS INTO COMMUNITY CENTRES

Mgr. Eliška Novotná, Ph.D., Ing. Martin Musil, Ph.D.

Fakulta managementu Vysoké školy ekonomické v Jindřichově Hradci
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec
e-mail: novotnae@fm.vse.cz

Klíčová slova:

brownfields, veřejný prostor, komunita, politická situace

Keywords:

brownfields, public space, community, political situation

Abstrakt:

Současné venkovské brownfielldy deprimují obyvatele obcí, kteří je vnímají jako němé svědky své vlastní zářné minulosti. Budovy vznikly v důsledku politických rozhodnutí a v nové politické situaci ztratily v lokalitě svoji funkci. Pokud je místní komunita silná a aktivní, je v obci potenciál k revitalizaci venkovských brownfieldů v polyfunkční komunitní centra a bývalé brownfielldy ožívají rozmanitými spontánními aktivitami místních aktérů. Ti podněcují obecní samosprávu k vytváření podmínek pro komunitní život a tak nikoliv politickým rozhodnutím, jako dříve, ale občanskými iniciativami, vznikají v obcích zárodky, či dokonce plně funkční, komunitní centra. Specifikou těchto malých venkovských komunitních center je, že místní obyvatelé nečekají na někým vytvořenou nabídku aktivit, ale sami vytvářejí jejich program.

Abstract:

Rural brownfields nowadays depress residents of villages who are perceived as silent witnesses to their own illustrious past. Buildings which have arisen as a result of political decisions and the new political situation in the area have lost their function. If the local community is strong and active in the community there is potential to revitalise rural brownfields in multipurpose community centres and regenerate rural brownfields into varied spontaneous activities of local actors. They encourage local governments to create conditions for community life and not for political decisions like in the past, but civic initiatives arising in community incubators, or even fully functional community centres. A special characteristic of these small rural community centres is that the locals do not wait for someone to set up a range of activities, but create their own programme.

Úvod

Pro svoji mnohoznačnost není anglický pojem **brownfield** překládán. Urbanisté jím vesměs rozumí stavbu nebo plochu, která pro svůj zanedbaný stav nemůže být využívána a stává se tak „hnědým polem“. Protipólem brownfieldu je greenfield („zelené pole“), což jsou

novostavby na nových, dosud nezastavěných pozemcích, tzv. na zelené louce. Brownfieldy mohou být opět využívány až po jejich regeneraci (revitalizaci). Ta se mnohdy odehrává s veřejnou podporou, protože soukromý sektor upřednostňuje greenfieldy a o investice do brownfieldů nemá zájem. Přitom je z hlediska udržitelného rozvoje považováno oživení brownfieldů za urbanisticky lepší řešení než zastavování nových pozemků (Národní strategie regenerace brownfieldů, 2008), a zahušťování zástavby je preferováno proti jejímu rozlévání do krajiny.

Brownfields se staly významným tématem již před půlstoletím, především v USA a Kanadě, později i v Evropě. Pojem je užíván od roku 1992 (https://en.wikipedia.org/wiki/Brownfield_land). V České republice vzrostl zájem o tuto problematiku koncem 90. let 20. století, kdy se začaly ve větší míře brownfields vyskytovat především jako důsledek privatizace a tržního hospodářství. Časem se začal používat počestný pojem brownfieldy.

Brownfieldy znehodnocují území, ve kterém se vyskytují a mají negativní dopady na jeho socioekonomický potenciál. Zkoumány jsou převážně opuštěné průmyslové a zemědělské budovy a areály a území po bývalé těžbě, které poznamenávají zaměstnanost, vytvářejí příznivé prostředí pro kriminalitu apod. Jejich výskyt je spojován se zátěží pro životní prostředí v důsledku především kontaminace půdy bývalou činností. Regenerace takových brownfieldů je ovšem velice nákladná a i když je dotačně podporována, poptávka vysoce převyšuje možnosti nabídky. Pro řešení právě těchto brownfieldů byla přijata již zmíněná strategie (2008). Stranou pozornosti jsou brownfieldy občanské vybavenosti, kterým je věnován tento článek.

Existuje různá typologie brownfieldů: např. podle kritéria původního účelu, podle polohy či možností nového využití (<http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/Spid/MZPMAF4Z1M5W>). Právě tak je rozmanitá klasifikace a kategorizace brownfields. Zmíníme, jako relevantní pro naši případovou studii, klasifikaci Brownfields ABC, která se svými dvanácti typy brownfieldů vychází z pouze třítypové klasifikace CABERNET (Jackson, 2003). V ní osm kategorií vychází z posouzení objektu a čtyři slouží k posouzení projektů jejich regenerace.

2

Z ekonomického hlediska můžeme rozlišit pět druhů brownfields: prvním druhem jsou taková, která mají velmi dobrou lokaci a tedy i situaci na trhu. Takovým objektům není třeba poskytnout finanční pomoc z veřejných prostředků, může se jim ale dostat veřejné nefinanční intervence. Druhým druhem jsou brownfields již ne tak dobře situované; ta potřebují veřejnou finanční a nefinanční intervenci; za optimální poměr veřejné a soukromé finanční pomoci je považován 1:5. Třetím druhem jsou objekty určené k nekomerčnímu využití; zde se předpokládá poměr veřejných a soukromých zdrojů 1:1, přičemž je právě revitalizace těchto objektů vhodná pro grantovou podporu. Čtvrtým druhem jsou objekty v havarijním stavu, jejichž odstranění je hrazeno z veřejných zdrojů. A konečně pátým druhem jsou objekty původně nekomerčně užívané, u kterých není na další využití naděje a řešením jsou jejich demolice (Jackson, 2005). Venkovské brownfields, kterým věnujeme pozornost v naší případové studii, jsou vesměs třetího až pátého druhu. Odhadujeme, že takových je na českém venkově asi 3 400¹.

¹ V našem případě bylo zkoumáno 93 venkovských obcí (mimo měst, která tvořila 12% sídel v území) a na jednu takovou obec připadlo 0,6 brownfieldu. V České republice je asi 6 500 obcí a pokud budeme uvažovat stejný podíl měst jako v našem případě, jedná se o asi 5 700 venkovských obcí, tj. 3 400 brownfieldů. Kvalifikovaný odhad Ministerstva pro místní rozvoj městských brownfieldů je dle Jackson 10 000 [2005].

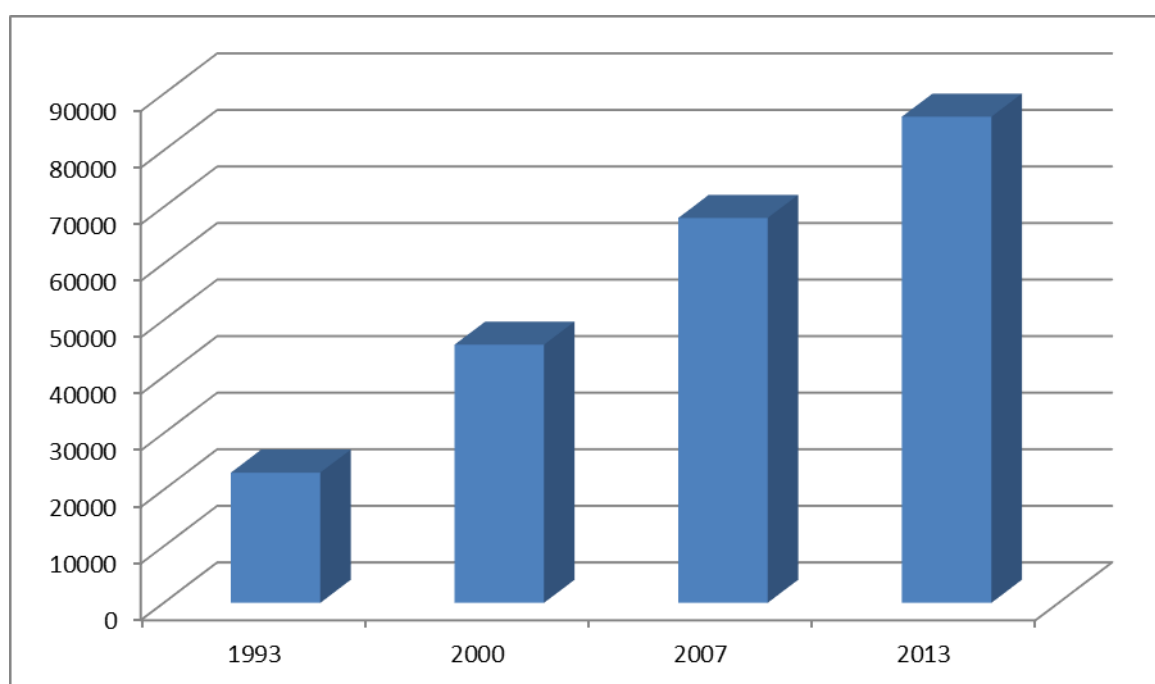
Komunitní centra vznikají v prostoru mezi jedincem a společností. Do veřejného prostoru lidé vstupují, aby ovlivňovali správu věcí veřejných a tak kvalitu svého života. Zatímco ve starověkém Řecku, kolébce demokracie, byl vstup z oikos do polis, tedy ze soukromého do veřejného prostoru, výsadou jen majetných mužů, nyní, po staletích bojů o občanská, politická a sociální práva je příležitostí pro všechny. Ve veřejném prostoru vytváříme neformální síť (Frič, Vávra, 2012), pro realizaci veřejně prospěšných projektů se sdružujeme a „řešením malých problémů se učíme řešit velké“ (Bachelard, 2009, s. 143). Uspokojujeme tak svoje potřeby být nejen individui, ale také společenskými bytostmi, potřebu být spolu s druhými a být jimi uznáváni, stejně jako potřebu seberealizace a altruismu. Neboť současný důraz na jednotlivce je vyvažován vytvářením společenství, která nám skýtají bezpečí a jistoty v tomto baumanovském tekutém světě a „vynucená individualizace je to, co člověku zbývá, když byl vyvázan z předející sociálních opor“ (Beck, 2004). S růstem sociální anomie v současném atomizovaném epizodickém světě, světě zrychlující se sociální fragmentace (Šafr, Bayer, Sedláčková, 2009), „jsme svědky volání po návratu ke komunitě“ (Frič, Vávra, 2012).

Tradiční pospolitosti, o nichž přemítali klasičtí sociologové, se transformovaly k postmoderní komunitě, které přispívají ke společenské rozmanitosti. „Není reálné požadovat, aby se příslušníci určité komunity ve všem shodovali, neboť by to mohlo ohrozit pestrost společnosti. V něčem však ke shodě dojít musí. Společný základ sdílených hodnot musí existovat.... Má – li komunita štěstí, stávají se hodnoty, jež postupně vytváří, pevnou součástí jejich tradic, historie a vzpomínek.“ (Gardner, 1999, s. 18). Život v komunitě vytváří a posiluje sociální kapitál aktérů, „Komunita je nejviditelnější projev sociálního kapitálu.“ (Stachová, 2008, s. 39). Z hlediska společenské solidarity je žádoucí, aby to nebyl svazující sociální kapitál, při kterém je komunita prospěšná jen sama sobě a v partikularizované vzájemné důvěře se uzavírá okolnímu světu, ale aby se rozvíjel přemostující sociální kapitál vedoucí ke generalizované důvěře, v důvěře v tento svět (Newton, 1997). Veřejně prospěšné komunity právě tímto svým kapitálem vytvářejí ony neformální sítě, které jsou „mezistupněm mezi jednotlivcem a společností“ (Kabele, 1998, s. 195), „přechodovou bází mezi soukromým přístupem a institucemi, působícími ve veřejném prostoru“ (Štoger, 2001, s. 140). Torpe považuje za společensky přínosné slabé přemostující sítě, které netvoří uzavřená společenství a rozšiřují oblast důvěry i mimo své členy (2003), tedy jakýsi kompromis mezi svazujícími a přemostujícími interakcemi.

Komunity bývají rozlišovány podle různých kritérií, např. na občanské, léčebné a výcvikové (Hartl, 1997) nebo lokální, kulturní a intelektuální (Šťastná, 2016) či sídelní, zájmové a virtuální (Frič, Vávra, 2012). Clark uvádí konkrétně neformální zájmové a malé sousedské skupiny (2004). Co je všem komunitám společné, je vždy sdílení určitého prostoru, hodnot a interakcí. Dle Hartla je „komunita místo, kde člověk může získávat emocionální podporu, ocenění a praktickou pomoc v každodenním životě“ (1997, s. 35). Mnohdy bývá komunita chápána právě jako lokální. Tak publikace Partnerství, komunita, filantropie uvádí „Komunita jsou lidé, kteří žijí v geograficky definované oblasti a mezi kterými existují vzájemné sociální vazby a kteří jsou citově vázáni k sobě navzájem a k místu, kde žijí.“ (2001, s. 6 – 7). Dle Philipse se sídelní komunita vyznačuje společným územím, společnou historií, společnými hodnotami, společnou účastí na různých aktivitách a vysokým stupněm solidarity (1993). Wasserman uvádí vlastnosti nezbytné pro soudržnou skupinu: blízkost a dosažitelnost členů a časté vzájemné vazby, které se odehrávají více mezi členy v porovnání s nečleny skupiny (1999). Tato případová studie je věnována právě lokálním komunitám.

O míře koheze komunity svědčí jak ochota lidí v komunitě vzájemně si pomáhat, tj. generalizovaný altruismus, tak účast v místních dobrovolnických organizacích (Lockwood, 1996). A to je ovšem mnohdy provázané: zprvu spontánní procesy v neformálních sítích se postupně organizují, až vznikají formální struktury, které jsou příznačné pro organizace. V lokálních komunitách vznikají místní organizace, které jsou nevládními neziskovými organizacemi. Jejich cílem je sdružit místní aktéry k řešení společných problémů, vyjadřovat a prosazovat jejich zájmy (Mansfeldová, Kroupa a kol., 2005). Podle Mansfeldové bylo členy takových místních organizací v roce 2003 asi 13% české populace (2005). Brokl nazývá místní organizace neviditelnou masou ledovce občanské společnosti pod jeho špičkou, kterou tvoří všechny nevládní organizace (2002). Jednalo se vesměs o občanská sdružení, která se po roce 2014 v souladu s novým občanským zákoníkem transformovala ve spolky. O situaci naší demokracie nepochybně svědčí jejich výrazný nárůst.

Graf 1: Počty registrovaných občanských sdružení

Zdroj: data Brokl, 2002 a Šplíchal, 2007 a <http://www.mvcr.cz/clanek/poskytnuti-informaci-dotaz-k-poctu-registrovanych-obcanskych-sdruzeni-do-konce-roku-2013.aspx>, graf vlastní

Pro lokální komunity není ovšem organizace s určitou právní formou podmínkou – to jen mnoho neformálních společenství objevuje nejen nevýhody, ale i výhody založení organizace.

Pojem komunitní práce bývá spojován se záměrným organizováním komunitních aktivit, vnáší tedy do komunitního života manažerské pojetí. Jejím cílem je kompetentní komunita a vytváření strategií řešení problémů (Šťastná, 2016), dle Hartla je to ovlivňování sociálních změn v lokalitě, k nimž dochází na základě situační analýzy (Hartl, 1997). Detailněji vysvětluje metodu komunitní práce Lendová: po zjištění problémů se společně stanovují cíle a hledají informace nezbytné k jejich dosažení; pak se tvoří projekt, který se realizuje a vyhodnocuje (2000).

Komunitní aktivity nalézají prostor v komunitním centru. V něm se odehrávají různé aktivity a služby a funguje tedy na principu nabídky a poptávky v těsném spojení s komunitní prací. V naší případové studii věnujeme pozornost takovým komunitním centrům, která vznikají

spontánně dobrovolnickou činností členů komunity, snad jen s náznaky komunitní práce ze strany veřejné správy, reprezentované komunálními politiky, kteří mnohdy sami do komunity patří.

Proměnu některých venkovských brownfieldů v komunitní centra jsme zjistili výzkumem, který jsme uskutečnili v letech 2006 a 2016. V roce 2006 tvořili výzkumný tým akademičtí pracovníci Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické, v roce 2016 byl tým tvořen částí těchto pracovníků a studenty magisterského a doktorského studijního programu fakulty². Obdobná **výzkumná metodologie** v obou letech nám umožnila postihnout změny, kterými brownfieldy prošly. V prvním výzkumu jsme vyčerpávajícím způsobem zmapovali výskyt objektů ve zvoleném území jindřichohradecka (s výrazně venkovským charakterem a s vyloučením územněsprávních obcí III. typu) a provedli jejich základní analýzu s cílem zjistit jejich situaci ve změnách politických podmínkách. Popsány byly objekty původních škol, kulturních domů a prodejen spotřebního družstva Jednota. Tyto objekty byly identifikovány katastrálním územím, parcelním číslem a adresou. Kritéria pro deskripci byla původní a současný účel objektu, současná míra využití objektu, jeho vlastnictví a postavení v územně plánovací dokumentaci a jeho zjevný stavební stav. Kombinací využití a stavebního stavu budovy jsme získali informaci o brownfieldech. Data jsme získali studiem dokumentů, polostandardizovanými rozhovory a standardizovaného pozorování (byla zhotovena fotodokumentace všech objektů). Zpracování dat jsme provedli metodami popisné statistiky a statistickou analýzou softwarem R verze 2.2.1. Analýza byla věnována zjištění pěti dimenzí: demografické, dopravní dostupnosti, vlastnictví, sociální a příjmové aktivity. Zkoumáno bylo celkem 336 objektů ve 101 samosprávných obcích a 141 jejich místních částí, tedy celkem ve 242 lokalitách – vesnicích. Výstupem z výzkumu byly databáze potenciálních a reálných brownfields (Novotná a Musil a kol., 2006).

Situaci tehdy zjištěných reálných brownfieldů jsme věnovali výzkum po deseti letech, v roce 2016. Výzkumným cílem bylo postihnout změnu brownfieldů za konsolidovaných politických poměrů. Zkoumáno bylo 52 brownfieldů ve 32 obcích a 45 lokalitách (vesnicích), tedy všechny brownfieldy z roku 2006. Téměř polovina objektů byly bývalé školy (25) a vždy asi čtvrtina byly původní kulturní domy a prodejny Jednota (13 a 14). Opět jsme každou lokalitu navštívili, objekt prohlédli a pořídili jeho fotodokumentaci a vedli polostandardizované rozhovory, tentokrát pouze s představiteli obcí. Kritéria pro deskripci byla migrační saldo obce k 31.12.2015, sociální aktivity v obci (počet kulturních a společenských akcí pořádaných obyvateli obce za rok), vlastnictví (obec, organizace, osoba) a stavební stav objektu (obnovený, obnovovaný, chátrající, zchátralý) a jeho užívání (ano, zčásti, ne). Zpracování dat jsme provedli metodami popisné statistiky a statistickou analýzou v komerčním programu SAS EnterpriseGuide 5.1. Byly provedeny testy nezávislosti (Fisherův test) a pro komparaci dat 2006 a 2016 jsme použili test symetrie. Všechny testy byly provedeny na 5% hladině významnosti.

Venkovské brownfieldy jako odraz politických změn

Všechny tři typy zkoumaných venkovských brownfieldů vznikly v důsledku politického rozhodnutí v konkrétní politické situaci. Při změnách politických poměrů vesměs pozbyly

² Výzkum v roce 2006 se uskutečnil za podpory programu Výzkum pro potřeby regionů WB-12-05 Ministerstva pro místní rozvoj a v roce 2016 byl podpořen Interní grantovou soutěží Fakulty managementu VŠE.

svého původního účelu a v tom lepším případě svůj účel změnil, v tom horším případě nikoliv, přestaly být využívány a začaly chátrat.

Objekty škol vznikaly od roku 1774 jako reakce na zavedení všeobecné vzdělávací povinnosti v rámci tereziánských reforem, které přinesly v systému škol i triviální školy. Byly to monofunkční budovy, často situované na prestižní místa ve vesnicích. V tehdy příznivé demografické situaci byly plné dětí a svoji občanskou funkci plnily téměř dvě století. K jejich rozvoji významně přispěl po stu letech říšský zákon, který ukládal obcím povinnost zřídit školu při minimálním počtu 40 vzdělávaných dětí. Zavedení jednotné školy zákonem z roku 1948 došlo k likvidaci soukromého a církevního školství (Halada, 2004). Důsledkem slučování obcí a zavádění tzv. střediskových obcí v 70. a 80. letech 20. století bylo masivní rušení venkovských škol. Budovy škol se vyprázdnily, někdy začaly být užívány jako svazácké klubovny, ubytovny, jídelny aj. Další vlna rušení venkovských škol přišla v nové politické situaci po roce 1989: byly zrušeny spádové oblasti škol, ekonomická zátěž provozování škol přešla na obce a k nepříznivé demografické situaci se přidala výrazná migrace mladší populace z venkova do měst – vesnice se vyprázdnily od dětí.

Ve zkoumaném území bylo 135 objektů původních škol, z nichž asi pětinu jsme v roce 2006, vzhledem k jejich stavebnímu stavu, označili za brownfieldy. V průběhu následujících deseti let bylo 60% brownfieldů stavebně opravováno a jejich počet se zmenšil na 10. Tak se stalo, že zatímco v roce 2006 nebylo vůbec užíváno 22% brownfieldů, v roce 2016 to bylo už jen 16% z brownfieldů v roce 2006. Tento příznivý vývoj revitalizace objektů původních škol ukazují grafy 2 a 3.

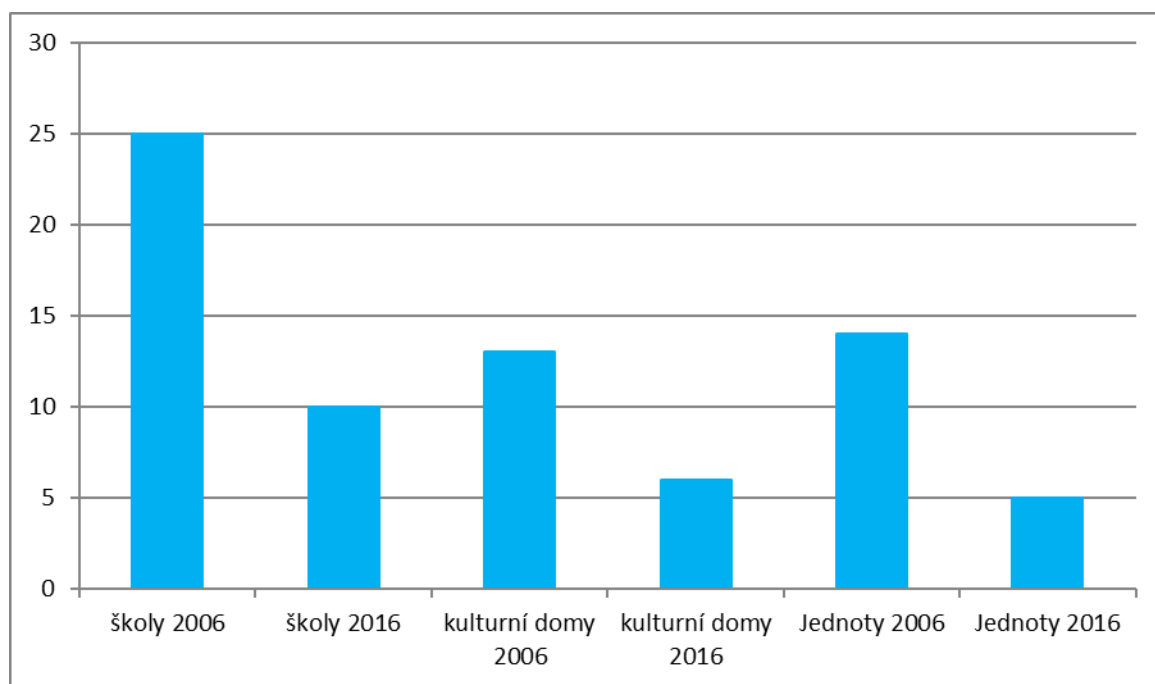
Objekty kulturních domů vznikaly na vesnicích v kontextu vládnoucí ideologie centralizace zemědělské výroby a přibližování venkova městům. První zmínku o výstavbě venkovských kulturních domů nalezneme již v programovém prohlášení vlády z roku 1948 a k prvnímu legislativnímu vymezení došlo v ústavním zákonu o národních výborech v roce 1954. Kulturní domy byly stavěny s finanční podporou státu především v 60. letech, kdy se jednalo především o přestavby existujících objektů, a následně v 80. letech 20. století, kdy šlo o novostavby pořizované mnohdy brigádnicky v akci Z (od slova zvelebování). Jednalo se o „povinně dobrovolnou“ neplacenou práci vykonávanou pod společenským nátlakem v rámci centrálního plánování. Již v době svého vzniku byly kulturní domy velmi málo využívány (plesy, dobírky, příp. estrády), nemalé provozní náklady byly hrazeny dotovanými zemědělskými družstvy a státními statky.

Ve zkoumaném území bylo 76 objektů původních kulturních domů, z nichž jsme v roce 2006 s ohledem na jejich stavební stav označili asi pětinu jako brownfieldy. V průběhu následujících deseti let bylo přes polovinu brownfieldů stavebně opravováno a jejich počet se zmenšil na 6. Tak se stalo, že zatímco v roce 2006 nebylo vůbec užíváno 30% těchto brownfieldů, v roce 2016 to bylo už jen 15%. Tento příznivý vývoj revitalizace objektů původních kulturních domů ukazují grafy 2 a 3.

Objekty bývalých prodejen spotřebního družstva Jednota vznikaly na vesnicích od 50. let 20. století pod heslem „Zboží z Jednoty do každé samoty“. V roce 1952 vláda rozhodla o provozování státního obchodu ve městech a družstevního obchodu na venkově. Otevření prodejen Jednota znamenala pro vesnici vždy zvýšení úrovně této služby. Zprvu byly pro tento účel rekonstruovány stávající objekty, později byly budovány větší unifikované stavby. V nové politické situaci 90. let 20. století opustila Jednota 60% svých, především ztrátových venkovských, prodejen.

Ve zkoumaném území bylo 125 objektů původních prodejen Jednota, z nichž jsme v roce 2006 s ohledem na jejich stavební stav označili 11% jako brownfieldy. V průběhu následujících deseti let byla asi třetina brownfieldů stavebně opravována a jejich počet se zmenšil na 5. Ty ovšem nejsou vůbec užívány, zatímco v roce 2006 brownfieldy užívány byly. Tak se stalo, že zatímco v roce 2006 nebylo vůbec užíváno 19% těchto brownfieldů, v roce 2016 to bylo už 36% z brownfieldů v roce 2006. Tuto složitou situaci objektů původních prodejen Jednota ukazují grafy 2 a 3.

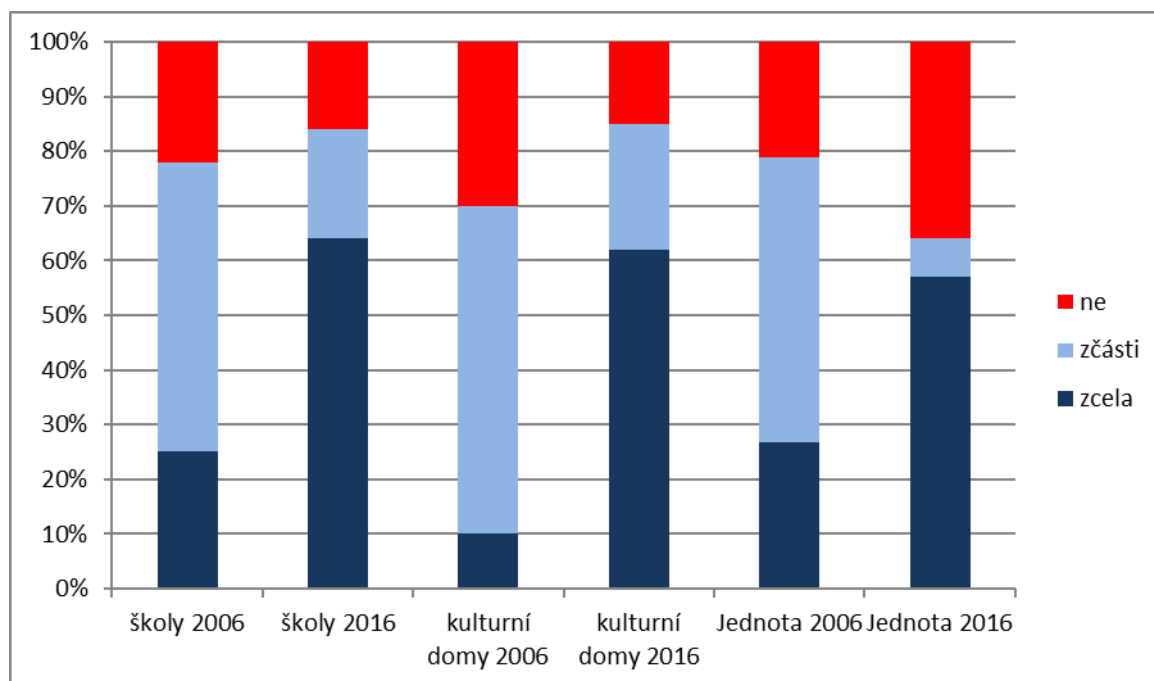
Graf 2: Počet brownfieldů 2006 a 2016

Zdroj: vlastní

Nejpříznivější vývoj revitalizace brownfieldů je patrný u původních prodejen Jednota, ze kterých prošly tímto procesem během posledních deseti téměř dvě třetiny (zatímco v případě kulturních domů to byla dobrá polovina).

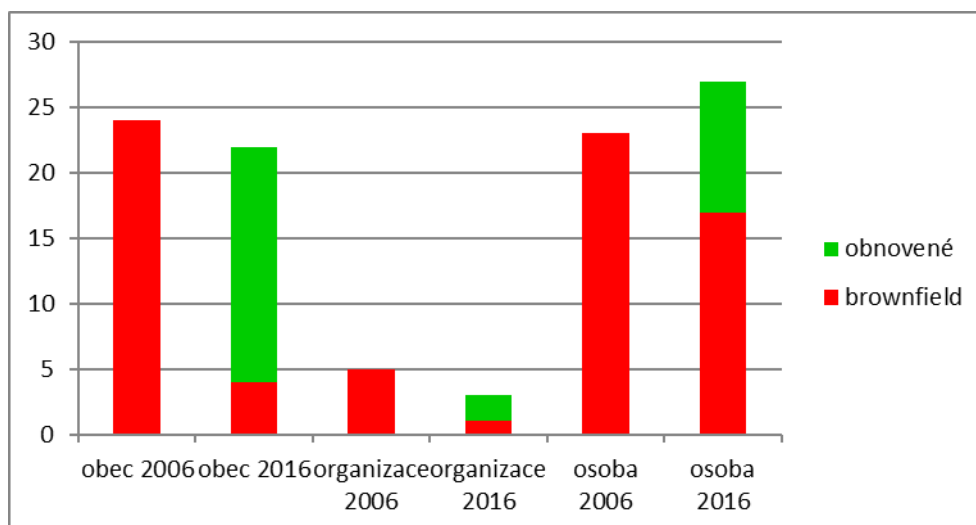
Spolu s celkovým úbytkem zkoumaných brownfieldů v území roste počet budov, které jsou užívány – i když mnohdy dochází k užívání i chátrajících objektů (brownfieldů). Nicméně statisticky významný vztah mezi stavebním stavem objektu a jeho užíváním jsme prokázali (hodnota Fisherova testu je menší než 0,01%).

Graf 3: *Užívání brownfieldů z roku 2006 (n = 52)**Zdroj: vlastní*

V období 2006 – 2016 vzrostl počet plně využívaných brownfieldů (což koresponduje s jejich celkovým úbytkem) a poklesl počet brownfieldů užívaných jen zčásti či vůbec ne. Změny v užívání všech brownfieldů, ke které došlo v průběhu posledních deseti let, jsou statisticky významné (hodnota testu symetrie je 0,02%). Největší potenciál ke změně užívání měly budovy původních kulturních domů. Z grafu 2 je zřejmá specifická situace původních prodejen Jednota: jen málokteré jsou užívány, jsou –li ve špatném stavebním stavu.

Pro proces revitalizace brownfieldů je důležité kdo je jejich vlastníkem. Souvislost mezi stavebním stavem objektu a jeho vlastnictvím se ukázala být statisticky významnou (hodnota Fisherova testu je 1,96%). U šesti z 52 objektů došlo během deseti let ke změně vlastnictví a noví vlastníci stejně často objekt obnovovali, jako ho nechali chátrat.

Z grafu 4 je patrné, že hlediska revitalizace brownfieldů jsou nejlepšími vlastníky obce a nejhoršími osoby.

Graf 4: *Vývoj brownfieldů dle vlastnictví**Zdroj: vlastní*

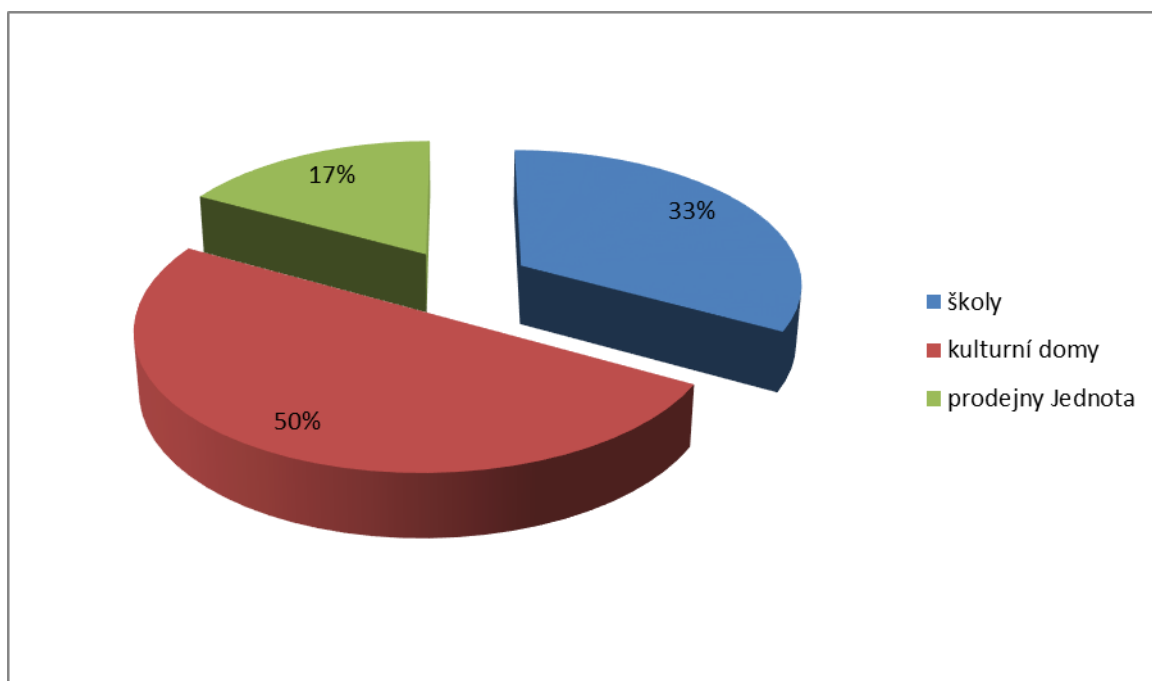
Výzkumem jsme prokázali, že v nové politické situaci zdůrazňující samosprávu obcí, se obce chovají jako dobří správci, kteří se o své nemovitosti starají. A nejen to: v nové ekonomické situaci stojící na tržním hospodářství, nemají na mysli jen svůj ekonomický prospěch, ale pečují též o občanskou vybavenost, která vytváří podmínky pro vyšší kvalitu života obyvatel.

Proměna v komunitní centra

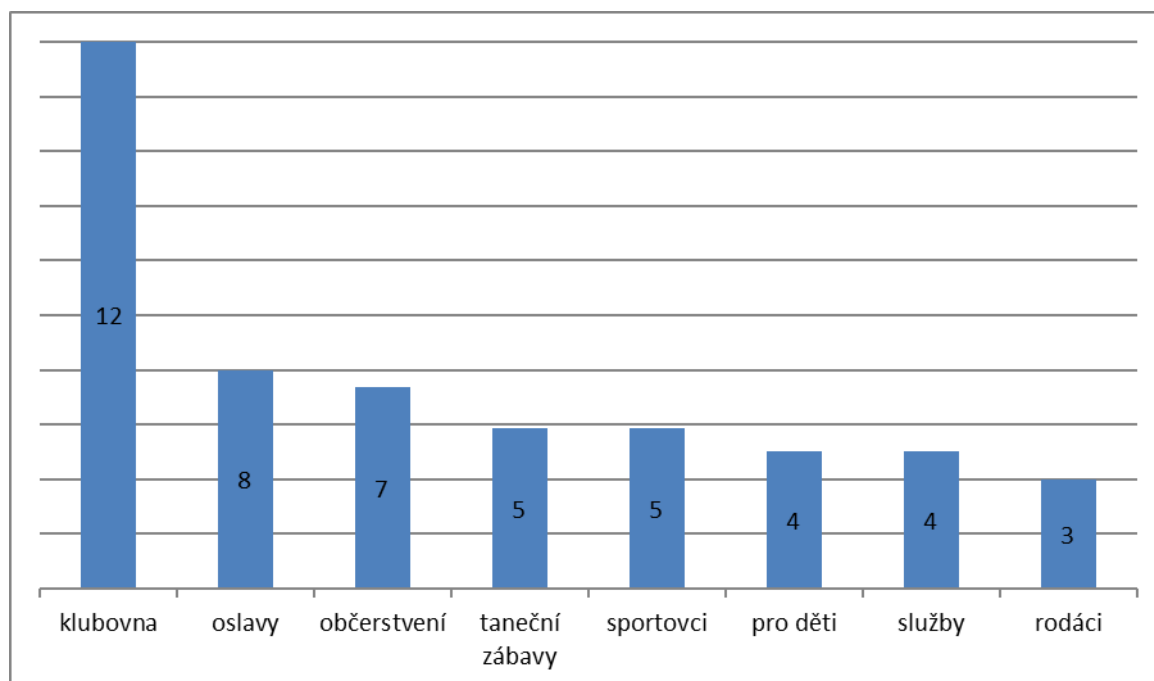
9

V roce 2016 byly užívány stavebně obnovené brownfieldy především v rozvíjejících se obcích, tj. v obcích s přírůstkem obyvatel. Souvislost mezi kladným migračním saldem a užíváním objektů bývalých brownfieldů je statisticky významná (hodnota Fisherova testu nezávislosti je 0,47%). Jsou to právě lidé, kteří svými reálnými či potenciálními aktivitami podněcují obecní zastupitelstva k vytváření podmínek pro svoji činnost – a budovy nepochybně takovou podmínku představují. Jejich existence v obci vytváří příležitost pro společenské a kulturní aktivity – a současně právě výskyt těchto aktivit vytváří tlak na místní samosprávu k revitalizaci vhodných brownfieldů. Pokud byla společenská aktivita obyvatel obce v roce 2006 vysoká, byla vysoká i v roce 2016; vztah mezi nimi přes propast deseti let se též ukázal být statisticky významným (hodnota testu symetrie je 0,02%). Chápeme to tak, že sociální aktivita obyvatel před deseti lety vytvořila podmínky pro revitalizaci brownfieldů v dalších letech.

Ze všech v roce 2016 revitalizovaných brownfieldů z roku 2006 ožila asi třetina mnohými rozmanitými aktivitami místních obyvatel natolik, až ztratily spolu se svým původním účelem i svoji monofunkčnost a staly se živými polyfunkčními centry společenského a kulturního života obce. Jednalo se pouze o objekty ve vlastnictví obcí. Z osmnácti revitalizovaných brownfieldů v majetku obcí to byla situace dvanácti. Nebylo důležité, zda jde o objekt bývalé školy, kulturního domu či prodejny Jednota, i když ty se v taková centra transformovaly nejméně často (zřejmě vzhledem ke svému dispozičnímu řešení) a kulturní domy nejčastěji.

Graf 5: *Struktura komunitních center dle původního účelu budov**Zdroj: vlastní*

Jaké aktivity se v těchto ožvlých bývalých brownfieldech odehrávají? Především se zde ke své zájmové činnosti scházejí rozmanité skupinky místních obyvatel, kteří nevytvořili žádnou organizaci (muzikanti, hráči stolního tenisu či jiní hráči) a místní spolky a sdružení (hasiči, myslivci, včelaři, starající se o volnočasové aktivity dětí atp.): ti užívají prostory center jako svoji klubovnu. Takové využití mají všechna centra. Většina center je místními obyvateli užívána pro oslavy narozenin a svatební hostiny a většina také umožňuje přípravu občerstvení. Menší polovina center je využívána místními sportovci (jako šatny a pro setkávání po zápasech) a také pro taneční zábavy. Některá jsou též místy akcí pro děti (oslavy konce či začátku školního roku, dětský den, karneval), poskytování služeb (knihovny, masáže) či setkání rodáků.

Graf 6: *Rozmanitost aktivit ve dvanácti revitalizovaných polyfunkčních brownfieldech**Zdroj: Vlastní*

Polyfunkčnost dvanácti budov revitalizovaných brownfieldů nás vede k poznatku, že se jedná o komunitní centra. Skutečností je, že v každém z těchto center se odehrávají minimálně 3 a maximálně 7 z osmi spontánně vzniklých aktivit. Za spíše zárodky komunitních center můžeme označit ta, v nichž je rozmanitost aktivit nižší.

11

Diskuse

Komunitní centra obecně stojí na záměrné komunitní práci, která je zaměřena na členy komunity. Jim nabízí určité aktivity (kurzy, besedy, workshopy atp.) a akce (výstavy, přednášky, divadelní představení, filmové projekce) a místní aktéři se jich více či méně aktivně účastní. Je jim tedy nabízen určitý program a je otázkou, zda se setká s odpovídající poptávkou. Tato, vesměs městská, komunitní centra, vznikají tedy politickým rozhodnutím a komunitní život je v nich organizován.

Zcela odlišná je situace venkovských komunitních center. Ta vznikají spontánní poptávkou místních aktérů po místě ve veřejném prostoru, ve kterém by se mohl jejich komunitní život odehrávat. Tato poptávka vytváří tlak na místní samosprávu, která je tak motivována mimo jiné i k revitalizaci místních brownfieldů – nevyužitých neudržovaných budov, které ztratily svoji původní funkci. Ta poptávka je někdy tak silná, až dochází k využívání i pro komunitní život naprosto nevhodných chátrajících budov.

Významné je též zachování historické kontinuity, kdy jsou budovy udržovány a užívány, byť k různým účelům, po desetiletí. Je tak udržována „paměť místa“, důležitá pro rodové a individuální kořeny.

A to, co se v komunitním centru děje, si určují místní aktéři sami. Nikdo jim nenabízí hotový program, je na nich co, jak a kdy se tam odehrává. Protože představitelé místní samosprávy jsou sami členy komunity, dochází k živelnému propojování každodenních aktivit obyvatel s místní mocí. Spontaneita procesů vzniku a provozování venkovských komunitních center dává těmto centrům specifický charakter. Podstatné ovšem je, že jsou místy, ve kterých místní obyvatelé saturují svoji potřebu sdružovat se při naplňování svých zájmů a vzájemně se svojí dobrovolnickou činností obdarovávat. Revitalizované brownfieldy se tak mohou stávat i místy, ve kterých se posiluje svazující sociální kapitál a odehrává komunitní život.

Závěr

Nepochybně mají městské brownfieldy negativní dopady na větší počet lidí, ale právě tak nepochybně jsou venkovské brownfieldy rozesety po celé krajině ve venkovských obcích, kterých je mnohem více než měst. A je to právě venkovská populace, se svými oproti městské populaci konzervativnějšími postoji, která je místními brownfieldy významně devastována. Brownfieldy, a to nikoliv na posledním místě, svým vzhledem a opuštěností deprimují obyvatele území. Proto bývají někdy označovány jako deprimující zóny. Jsou svědectvím bývalé prosperity a negativně vypovídají o současném stavu společnosti v globálním i lokálním měřítku. Budovy a areály vznikly a zažívaly dny své slávy v určitém politickém kontextu a jejich současný stav je jeho kritickou reflexí. Tak se stávají pro pamětníky zjevným popřením jejich dobré minulosti, způsobují zmatení jejich hodnot a vedou ke skepsi vůči současné politické situaci. Jejich odstranění cestou jejich proměny ve funkční a užívané objekty tedy přispívá k příznivému politickému klimatu ve společnosti.

Revitalizace venkovských brownfieldů místní samosprávou za veřejné finanční podpory v multifunkční komunitní centra, ke které dochází na přání místních obyvatel, je nadějným řešením, které vede ke zvýšení kvality života venkovanů a dává opodstanění lokálním demokratickým procesům.

12

Použité zdroje:

- [1] Bachelard, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. 245 s. ISBN 978-80-86701-61-2
- [2] Beck, Ulrich. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6
- [3] Brokl, Lubomír. *Hledání občanské společnosti*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 2002. 101 s. ISBN 80-86729-00-1
- [4] Clark, Susan. *Tvorba vize komunity*. Brno: Nadace Partnerství 2004. 119 s. ISBN 80-239-2067-7
- [5] Frič, Pavel, Vávra, Martin. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví*. Praha: Agnes, Hestia 2012. 137 s. ISBN 978-80-903696-9-6
- [6] Gardner, John W. *Budování komunity*. Praha: Nadace VIA 1999. 31 s.
- [7] Halada, František. *Školní docházce je již 230 let* 2004. Dostupné z: <http://www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=3692>
- [8] Hartl, Pavel. *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha: Sociologické nakladatelství 1997. 221 s. ISBN 80-85850-45-1
- [9] Jackson, Jiřina Bergatt. *Brownfields klasifikace a kategorizace. Brownfields ABC* 2003. Dostupné z: http://www.brownfields.cz/publikace/ABC_brownfields.pdf.

- [10] Jackson, Jiřina Bergatt a kol. *Brownfields snadno a lehce*. Praha: IURS 2005. 78 s.
- [11] Kabele, Jiří. *Přerody - principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum 1998. 394 s. ISBN 80-7184-359-8
- [12] Lendová-Chaloupková, Helena. *Moje obec, moje město-věc veřejná*. Praha: Nadace VIA 2000. 67 s.
- [13] Lockwood, David. *Civic Integration and class formation* 1996. The British Journal of Sociology 47 (3): 531-550)
- [14] Mansfeldová, Zdenka , Kroupa, Aleš a kol. *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství 2005. 244 s. ISBN 80-86429-53-9
- [15] Národní strategie regenerace brownfieldů. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/data/files/strategie-regenerace-vlada-1079.pdf>
- [16] Newton, Kenneth . *Social Capital and Democracy* 1997. American behavioral Scientist 40: 575 - 586
- [17] Novotná, Eliška, Musil, Martin, Nový, Jan, Sedláková, Jaroslava. *Socioekonomický potenciál neprůmyslových deprimujících zón původních kulturních domů, škol a prodejen spotřebního družstva Jednota ve venkovském osídlení*. Jindřichův Hradec: Oeconomica 2006. 95 + 540 s. ISBN 80-245-1142-8
- [18] *Partnerství, komunita, filantropie, participace*. Praha: Open Society Fund 2001. 81 s.
- [19] Philips, Derek L. *Looking backward: A critical appraisal of communitarian thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press 1993. 248 s. ISBN 0-691-07425-9
- [20] Stachová, Jana. *Občanská společnost v regionech České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2008. 93 s. ISBN 978-80-7330-142-2
- [21] Šafr, Jiří, Bayer , Ivo, Sedláčková, Markéta. *Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska*. Sociologický časopis 2/2008
- [22] Šplíchal, Josef. *Veřejná správa a občanská sdružení* 2007. Dostupné z: <https://cse.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aaizzrwg3bmqm&q=ob%C4%8Dansk%C3%A1+sdru%C5%BEn%C3%AD&ok.x=13&ok.y=10#gsc.tab=0&gsc.q=ob%C4%8Dansk%C3%A1%20sdru%C5%BEn%C3%AD&gsc.page=1>
- [23] Šťastná, Jaroslava . *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Karolinum 2016. 112 s. ISBN 978-80-246-3356-5
- [24] Štogr, Josef. *Partnerství a participace – veřejný prostor*. Praha: Nadace OSF 2001. 173 s.
- [25] Torpe, Lars. *Social Capital in Denmark“ A Deviant Case?* 2003.Scandinavian Political Studies 26 (1): 27 - 48
- [26] Wasserman, Stanley, Faust, Katherine. *Social network Analysis. Methods and Applications*. Cambridge, New York: Cambridge University Press 1999. 825 s. ISBN 0-521-38269-6
- [27] <http://www.mvcr.cz/clanek/poskytnuti-informaci-dotaz-k-poctu-registrovanych-obcanskych-sdruzeni-do-konce-roku-2013.aspx>
- [28] https://en.wikipedia.org/wiki/Brownfield_land
- [29] <http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/Spid/MZPMAF4Z1M5W>